

19. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
20. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
21. Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как системное образование / Г. Г. Слышкин // Вестник ВГУ, Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация», 2004. – № 1. – С. 29–34.
22. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – М. : Шк. «Языки рус. культуры», 1997. – С. 824.
23. Gunina N. A. Concept VS Meaning: Cognitive Approach / N. A. Gunina // Вестник ТГТУ. – 2011. – Том 17. – № 1. – С. 248–250.
24. Schwarz M. Kognitive Semantiktheorie und neuropsychologische Realität: repräsentationale und prozedurale Aspekte der semantischen Kompetenz / M. Schwarz. – Tübingen : M. Niemeyer, 1992. – VI. – 163 S.

УДК 81'27'42:341

І. С. Бик, Г. Б. Кучик,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

КОМУНІКАТИВНІ МОДЕЛІ ТЕКСТІВ ДОКУМЕНТІВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

У статті проаналізовано характеристики комунікативного процесу. Охарактеризовано моделі комунікації у міжнародно-правових угодах. Автори акцентують увагу на комплексному підході до комунікативних моделей. Розкрито багатокомпонентний характер процесу комунікації у контексті творення текстів документів міжнародно-правового характеру.

Ключові слова: модель комунікації, комунікативний акт, адресант, адресат, мотивація, інтенція.

КОМУНІКАТИВНЫЕ МОДЕЛИ ТЕКСТОВ ДОКУМЕНТОВ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРА

В статье проанализировано характеристики коммуникативного процесса. Охарактеризованы модели коммуникации в международно-правовых соглашениях. Авторы акцентируют внимание на комплексном подходе к коммуникативным моделям. Установлено многокомпонентный характер процесса коммуникации в контексте создания текстов документов международно-правового характера.

Ключевые слова: модель коммуникации, коммуникативный акт, адресант, адресат, мотивация, интенция.

COMMUNICATIVE MODELS OF THE TEXT OF INTERNATIONAL LEGAL DOCUMENTS

The article analyses characteristics of communicative process and models of communication in international legal agreements. The authors take an integrated approach to communicative models due to which they reveal the multicomponent nature of the communication in the context of writing international legal documents. The contents of communicative, interactive, perceptive elements of communicative process are characterized and the interplay and interdependence between these elements revealed.

Basic stages of communicative activity in the formation of international legal documents reflected in the structure of the texts are analyzed: the preamble of a document contains motivations and intentions while target and executive (practical) components are revealed in the main body of international legal agreements. The results of the research presented in the article show the necessity of broader research basis through focusing on the communicative elements in international relations.

Key words: model of communication, communicative act, sender, recipient, motivation, intention.

Останнім часом у сучасному мовознавстві інтенсивно розробляються проблеми, пов'язані з комунікацією. В центрі уваги опинилися такі характеристики комунікативного процесу, як стратегії і тактики, створення і розуміння, накопичення і передача знань, вплив соціальних норм, суб'єкти комунікації тощо. Виникла необхідність окреслити одиницю комунікації, а також модель, яку обирають комуніканти у процесі комунікації.

Багатогранність процесу комунікації обумовлює необхідність комплексного підходу до його аналізу. Саме з таких позицій комунікація вивчається прагмалінгвістикою, що ставить в центр уваги активний початок. Мова розглядається не як система абстрактних правил, а як компонент осмисленої, цілеспрямованої і пізнавальної комунікації [8, с. 45–52].

Із зростанням динаміки міжнародних відносин та інтеграційних тенденцій особливу увагу дослідників стали привертати міжнародно-правові документи, які стали досить своєрідним взірцем як писемної мовленевої діяльності, так і текстом, утвореним в специфічних комунікативних обставинах. Недостатність вивчення цього феномену в українській політичній лінгвістиці актуалізує мету дослідження – з'ясування змісту комунікативної діяльності в контексті творення текстів документів міжнародно-правового характеру.

Як будь-який вид діяльності, комунікація має свій активний початок в особі суб'єктів текстової діяльності, інтенції і результату. Отже, суб'єкти володіють власними знаннями, уявленнями, індивідуальними характеристиками, опираються на власні переконання, світогляд тощо. Завданням сучасної лінгвістики є «вивчення не стільки мови, скільки мовця» [7]. Для вирішення цього завдання необхідно розширити рамки лінгвістичної науки за рахунок таких сфер дослідження, як соціолінгвістика, етнолінгвістика, психолінгвістика тощо.

Комунікативний процес включає наступні ознаки: тему, соціальні норми, соціальні схеми, інтенціональність і мовальність [10, с. 89–94]. Через тему встановлюється контакт між суб'єктами комунікації, а в результаті комунікативної діяльності реалізуються їхні інтенції. Інтенції зводяться в три групи – фатичні, регулятивні і експресивні. Як правило, вони всі присутні в спілкуванні, але одна виявляється домінуючою, що визначається приводом, соціальною чи суспільно-політичною сферою, ступенем близькості комунікантів. Оскільки об'єктом нашого розгляду є міжнародно-правові документи, а суб'єктами комунікації виступають держави у міжнародних відносинах (або їхні репрезентанти), то процес комунікації варто розглядати у контексті творення того чи іншого тексту документу як процес узгодження політичних цілей між державами-комунікантами.

З точки зору комунікативної діяльності у процесі творення міжнародно-правових документів важливим є розгляд комунікативних схем, під якими розуміємо систему пов'язаних в певній послідовності інтенціональних типів мовних дій. Комунікативні схеми можуть бути представлені в згорнутому вигляді, але вони легко відновлювані. Повнота їх реалізації залежить від типу міжособової модальності тексту.

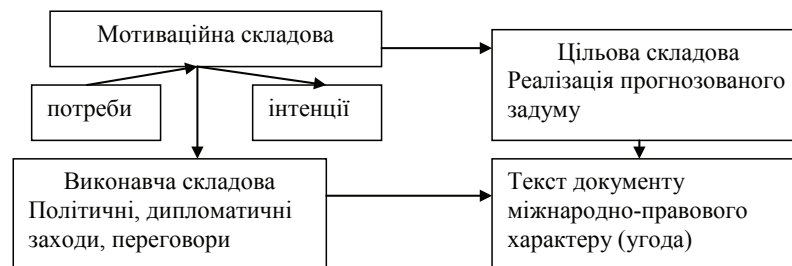
Дослідник-мовознавець Ю. М. Караулов розрізняє три елементи процесу спілкування: комунікативний, завданням якого є встановлення і розвиток контакту між партнерами; інтерактивний – його завданням виступає обмін інформацією і вироблення єдиної стратегії взаємодії в спільній діяльності; перцептивний, функція якого полягає у сприйнятті та розумінні іншої особи, інституції та її інтересів. Проте було б неправомірно говорити про суто комунікативні потреби.

Справедливіше було б вести мову про комунікативно-діяльнісні потреби особи або інституції, які визначаються всією парадигмою її соціально-діяльної поведінки, інтересами, мотивами, інтенціями, цілями і цінностями [5].

Досить важливим для розуміння комунікативного процесу є ідея М. Бахтіна: по-перше, необхідною ознакою будь-якого висловлювання є його зверненість, адресованість, тобто, без слухача немає мовця, без адресата немає адресанта, по-друге, будь-яке висловлювання набуває змісту тільки у контексті, у конкретний час та в конкретному місці (ідея хронотопа, що з грецької перекладається як «час» і «місце»). Він наполягав на тому, що будь-яка комунікація є реакцією на попередній вислів і, своєю чергою, передбачає комунікативну реакцію на себе [2, с. 3–4].

Отже, інтерактивна модель як обов'язковий елемент комунікативного процесу вводить у свою структуру зворотній зв'язок, наочно демонструючи колоподібний характер комунікації: відправник і одержувач повідомлення послідовно міняються місцями.

Розглядаючи процес творення документу із застосуванням такої моделі та функціонально-прагматичного підходу, комунікативна діяльність характеризується структурною цілеспрямованістю і має три сторони: мотиваційну, цільову і виконавчу. Вона народжується з потреби, потреба виступає у вигляді макроінтенцій, в яких синтезується суспільно-політична активність суб'єктів. Макроінтенції актуалізуються у суспільно-політичних мотивах [11, с. 20]. Далі, використовуючи політичні та дипломатичні засоби, ми плануємо діяльність, ставлячи її кінцевою метою регламентацію діяльності держав на міжнародній арені (угода) і визначаємо засоби її реалізації. Наступним етапом є реалізація мети. Ця діяльність є синтезованою з цих трьох елементів. Вона розпочинається з інтенції через визначення мети та її досягнення; в середині ж лежить динамічна система конкретних дій і операцій, спрямованих на це досягнення [6, с. 26].

Сторонами комунікації є держави, для яких початковим моментом є мотив, інтенція створення тих чи інших міжнародно-правових норм (правил). Цей мотив стимулює вироблення плану конкретних дій і операцій для досягнення певного результату, тобто створення тексту угоди, яким і завершується акт комунікативної діяльності. Комунікація не є простою сукупністю мовних актів. Вони структуровані певним чином, для того, щоб у результаті реалізувати поставлену мету. Іншими словами, комунікативна діяльність держав чи уповноважених ними осіб відбувається після виявлення мотивів (інтенцій) до творення текстів міжнародно-правового характеру для реалізації певної мети. Власне процес мовної комунікації, вираженої в тексті угоди, є створення тексту, в якому відображена кінцева мета.

Очевидною є необхідність розглядати комунікативний процес водночас як діалогічний за своїм характером, так і застосовувати для його аналізу стратегії тактичного порядку у вигляді фреймового сценарію [9]. Власне лінгвістична стратегія суб'єкта переговорів полягає у вибиранні мовних засобів, які з його точки зору оптимально підходять для досягнення повної успішності в розумінні мовного акту реципієнтом. Таким чином, мовець вирішує спочатку *що* сказати (записати), а потім, *як і де* сказати (записати) [3, с. 68–75].

На думку переважної більшості дослідників, комунікативні схеми, окрім когнітивності, характеризуються ще й емоційністю. Водночас слід зазначити, що коли йдеться про застосування їх у дипломатичному стилі, то емоційність як елемент практично виключається з комунікативного процесу. Це засвідчує відсутність емоційності у документах міжнародно-правового характеру.

При цьому текстові засоби використовуються в умовах комунікації для впливу на стратегію комунікативного суб'єкта. Акти вибору і організації мовних засобів детерміновані, насамперед, змістом комунікативного наміру, що реалізується в певному соціальному, дипломатичному, суспільному, політичному контексті [4].

Виконуючи ту чи іншу комунікативну дію, ми визначаємо лінію поведінки наступними чинниками.

Перший чинник, що визначає структуру комунікативної дії, – це домінуюча мотивація [6, с. 56]. У текстах документів міжнародно-правового характеру відображення мотивів такої комунікативної діяльності можна побачити у їх преамбулі, де обґрунтовуються мотивації до наступних узгоджених дій.

Інший чинник – ситуативна аферентація (зовнішні фактори, обставини) – сукупність усіх зовнішніх впливів на суб'єкт від даної ситуації, які, разом з домінуючою мотивацією, якнайповніше інформують суб'єкт про вибір тієї дії, яка найповніше відображає наявну в даний момент мотивацію [1, с. 83]. Іншими словами, це ті параметри вибору дії, які склалися на початку дії – комунікативні, або, точніше, політично-комунікативна ситуація, у котрій створюється міжнародно-правовий документ.

На думку дослідника Б. Бернштейна, наступним чинником є прогнозовані зміни в комунікативній ситуації, які комунікант планує отримати як результат своїх комунікативних дій, які спочатку мотивують його діяльність («модель майбутнього») [12, с. 157–178].

Таким чином, ми бачимо, що комунікативні дії здійснюються комунікантами в комунікативній ситуації з метою зміни ситуації відповідно до обставин комунікації. Ці дії є особово обумовленими, оскільки здійснюються суб'єктом відповідно до особистої мотивації, усвідомленими, оскільки проходять стадії аналізу ситуації і свідомого планування, та інтенціональними, тому що переслідують певну мету.

Якщо ми приймемо розуміння висловлювання за рівноправну комунікативну дію, то в загальній картині комунікативної діяльності ми матимемо дві різні дії (розуміння і творення), а також їхній матеріальний результат – висловлювання, об'єднані певною комунікативною ситуацією, яка включає (як мінімум) двох комунікантів: адресанта і адресата, що мають різні інтенціональні наміри. У наміри адресанта входить твір комунікативної дії з метою зміни стану комунікативної ситуації (з можливими – планованими або непланованими – наслідками для суспільно-політичної ситуації), що реалізується у вигляді матеріальної знакової структури – тексту. У наміри адресата входить сприйняття знакової продукції з метою орієнтації в комунікативній ситуації, тобто з метою досягнення ситуативної рівноваги. Після досягнення рівноваги, обставини комунікативної ситуації, які склалися, можуть викликати в адресата певні інтенції, які зажадають від нього здійснення комунікативних дій, – адресат може стати адресантом (реалізувати через форму поправок, внесення змін).

Отже, аналіз творення документів міжнародно-правового характеру через призму комунікативної діяльності засвідчує складність та багатокомпонентність процесу. Спроба представити процес комунікації виключно через побудову єдиної комплексної моделі зумовлює необхідність залучення додаткових чинників у відображення комунікативної діяльності учасників процесу комунікації (держав). Базовими елементами комунікативної діяльності держав у процесі творення міжнародно-правових документів є три етапи, які відображені у структурі текстів документів: мотиваційно-інтенціональна, цільова та виконавча (практична).

Література:

1. Анохин П. К. Узловые вопросы теории функциональных систем / П. К. Анохин. – М., 1980. – С. 83.
2. Бахтин М. М. Искусство и ответственность / М. М. Бахтин // Литературно-критические статьи. – М. : Худож. лит., 1986. – С. 3–4.
3. Голод В. Н. Когнитивные и коммуникативные аспекты текста как инструмента общения / В. Н. Голод, А. М. Шахнарович // Теории и модели знаний. Вып. 714. – Тарту, 1985. – С. 68–75.
4. Дейк Т. А. Дискурс и власть: Репрезентация доминирования в языке и коммуникации / пер. с англ. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – 344 с.
5. Караулов Ю. Н. Языковое сознание, языковая картина мира, менталитет / Ю. Н. Караулов // Вавилонская башня-2 : Слово. Текст. Культура. – М., 2003.
6. Леонтьев А. А. Основы теории речевой деятельности / А. А. Леонтьев. – М., 1974. – С. 56.
7. Леонтьев А. А. Психология общения / А. А. Леонтьев. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Смысл, 1997. – 365 с.
8. Литературный, стандартный, общий язык // Язык и действительность : сборник научных трудов памяти В. Г. Гака. – М., 2007. – С. 45–52.
9. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – К. : Ваклер; М.: Рефл-бук, 2001. – 656 с.
10. Сухих С. А. Аспект отношения в диалоге // Высказывание и дискурс в прагматическом аспекте : сб. науч. трудов / отв. ред. Г. Г. Почепцов. – Киев, 1989. – С. 89–94.
11. Сухих С. А. Прагматическое моделирование коммуникативного процесса / С. А. Сухих, В. В. Зеленская. – Краснодар : Изд-во КубГУ, 1998. – 160 с. – С. 20.
12. Bernstein B. Social Class, Language and Socialization / B. Bernstein // Language and Social Context : Selected Readings. Harmondsworth : Penguin, 1979. – P. 157–178.

УДК 81'255

Т. Г. Бондар, А. Ю. Шевчук,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ПЕРЕКЛАД НАЦІОНАЛЬНО-СПЕЦИФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ КУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ Ф. ЛАЙВСЕЙ ПОВІСТІ Г. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА «МАРУСЯ»)

У статті розглянуто способи та методи передачі культурних реалій у перекладі Флоренс Лайвсей повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся». Було показано, що для вдалого відтворення національного колориту необхідно поєднувати різні прийоми та засоби перекладу. У перекладі Ф. Лайвсей основними засобами передачі реалій є транслітерація, доповнена поясненнями та описами.

Ключові слова: *реалія, національно-специфічна лексика, транслітерація, функціональний аналог, переклад.*

ПЕРЕВОД НАЦИОНАЛЬНО-СПЕЦИФИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ, ОБОЗНАЧАЮЩЕЙ КУЛЬТУРНЫЕ РЕАЛИИ (НА МАТЕРИАЛЕ ПЕРЕВОДА Ф. ЛАЙВСЕЙ ПОВЕСТИ Г. КВИТКИ-ОСНОВЬЯНЕНКО «МАРУСЯ»)

В статье рассмотрены способы и методы передачи культурных реалий в переводе Флоренс Лайвсей повести Г. Квитки-Основьяненко «Маруся». Было показано, что для удачного отображения национального колорита необходимо сочетать различные приемы и средства перевода. В переводе Ф. Лайвсей основными средствами передачи реалий является транслитерация, дополненная объяснениями и описаниями.

Ключевые слова: *реалія, національно-специфическая лексика, транслитерация, функциональный аналог, перевод.*

TRANSLATION OF THE NATION-SPECIFIC VOCABULARY REPRESENTING CULTURAL REALIA (BASED ON F. LIVESAY'S TRANSLATION OF THE NOVEL MARUSIA BY H. KVITKA-OSNOVIANENKO)

The article deals with the ways and methods of cultural realia representation in Florence Livesay's translation of the novel Marusia by H. Kvitka-Osnovianenko. It was shown that different methods and means of translation should be combined for successful rendering of national colouring. Nowadays there are still difficulties both in rendering a content of realia and in their understanding. The use of only one means of translation can cause inappropriate perception of the text, overloading it with foreign words or loss of national colouring in the content. It was revealed that Florence Livesay managed to represent ethnographic realia. She used various means of translation of non-equivalent vocabulary, namely transcription, transliteration, combination of transcription and descriptive translation, explanation in footnotes. Also, analogues as approximate translation were chosen properly. The main means of transmission of realia is transliteration, accompanied with explanations and descriptions.

It was indicated that translation of nation-specific vocabulary representing realia is extremely important for understanding the text, especially fiction, because it is the only way to convey the peculiarities of culture, national mentality, differences between surrounding environments and material culture.

Key words: *realia, nation-specific vocabulary, transliteration, functional analogue, translation.*

На сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах глобалізації, інтеграції та інтенсифікації контактів і взаємозв'язків між країнами, що належать до різного лінгвокультурного простору, особливого значення набуває перекладацька діяльність. Переклад національно-специфічної лексики, яка позначає культурні реалії, має важливе значення для розуміння тексту, особливо художнього твору, адже саме така лексика передає особливості культури й мислення нації, відмінності природного середовища та матеріальної культури. Вдале відтворення реалій є однією з основних складових успіху в перекладацькій справі. Проте проблема передачі реалій не є до кінця дослідженою і потребує подальшого вивчення, що і зумовлює актуальність нашого дослідження.

У термінологічному плані слід розрізняти 'реалію-предмет' і 'реалію-слово'. У лінгвістичній літературі термін 'реалія' вживається як на позначення слова-реалії, так і на позначення предмета-реалії.